מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · משנת דרבי אליעזר

משנת דרבי אליעזר על בראשית רבה

רבי אליעזר יהודה מפינטשוב

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

משנת דרבי אליעזר על בראשית רבה

רבי אליעזר יהודה מפינטשוב

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/משנת-דרבי-אליעזר-על-בראשית-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 39-202611200317v של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
פרק ב 6
פרק ד 6
פרק ה 7
פרק ו 7
פרק ז 7
פרק ח 7
פרק ט 8
פרק י 8
פרק יא 9
פרק יב 9
פרק יג 9
פרק יח 10
פרק יט 10
פרק כ 10
פרק כא 11
פרק כב 11
פרק כד 12
פרק כה 12
פרק כו 12
פרק לא 13
פרק לב 13
פרק לג 14
פרק לד 15
פרק לו 16
פרק לז 17
פרק לח 17
פרק לט 18
פרק מא 18
פרק מב 19
פרק מג 20
פרק מד 20
פרק מה 21
פרק מו 21
פרק מז 21
פרק מח 22
פרק מט 22
פרק נ 22
פרק נא 23
פרק נג 23
פרק נה 25
פרק נו 25
פרק נז 25
פרק נט 25
פרק ס 26
פרק סא 27
פרק סב 27
פרק סג 28
פרק סד 29
פרק סה 30
פרק סו 30
פרק סז 31
פרק סח 31
פרק ע 32
פרק עג 33
פרק עד 33
פרק עה 33
פרק עו 34
פרק עח 35
פרק פד 36
פרק פו 36
פרק פט 36

פרק צא 37
פרק צב 38
פרק צג 39
פרק צד 39
פרק צו 40
פרק צח 40
פרק צט 40

פרק א

פסקה ג

אמר רבי תנחומא הנוד הזה כו'. אתה אלהים לבדך אימתי נבראו מלאכים כו'. תמוה הרבה חיבור המדרש גם מה שדרש עושה נפלאות אבריאת אדם והלא הכל מעשי ידיו גם חידושי הנוד שייך בכל כ"ח. ונראה דה"פ שרצה ר"ת לפרש ועושה נפלאות למה כי אתה לבדך כמו שמסיים לקמן פי' שלא יאמרו הואיל ונברא האדם ביום ו' לאחר בריאת המלאכים שמא חס ושלום יאמרו שסייעו בבריאתו שהוא מבחר הבריאה לכך הקדים ואמר שאתה עושה נפלאות בבני אדם אף שאימתי נבראו כו' והכל מודים כו' שלא אמרו כו' אף על פי כן אין מקום לטעות בבני אדם דהרי ששה דברים קדמו לבריאת עולם ושהם האבות וישראל אם כן בודאי עשית נפלאות בשעה שאתה לבדך בעולם. ולכך חזר ואמר רבי תנחומא אף שכבר אמר שפתח ר' תנחומא להודיע שכאן סיים דבריו לאחר שהקדים הקדמה הנזכר לעיל:

פסקה ד

ר' מתנה אמר בזכות ג' דברים נברא העולם בזכות חלה ובזכות מעשרות היינו תרומה ובזכות בכורים עיין ביפ"ת ונ"ל דהאי תנאי כהני תנאי דלעיל ומר אמר חדא ומא"ח ול"פ דלמ"ד בזכות מעשרות היינו בזכות משה שהיה תרומתו של עולם כנודע ולמ"ד בזכות חלה כמ"ד בשביל ישראל שאדה"ר היה כלול מכל הנשמות והיה חלתו ש"ע כאשה שהיא מקשקשת העיסה ומגבהת חלתה כדלקמן ר"י בפרשה י"ד. ולכן נקראו ישראל ראשית לפי שנבראו מחלתו של עולם ומ"ד בזכות בכורים כמ"ד בזכות תורה כי הם לכהנים למנה למען יחזיקו בתורת הש"י עיין בס"ד פרשת כי תצא דבכורים היינו תורה ולכך הביאו בחג ביום מתן תורה ועיין שם:

פסקה י

למה בב' כו'. אף דאין צריך ליתן טעם למה בב' דהא באמת היה ראוי להתחיל באות ראשון והואיל ואדחי מי לנו קרוב יותר מבי"ת לכך בא האל"ף עצמו לתרץ דבריו אמר ודע"כ פתח בבי"ת לפי שהוא לשון ברכה והוא היפך ארור שמטעם זה נדחה האל"ף והב' מוציא מכלל ארור לברוך ולולי זאת היתה גם הב' נדחה שיש בה גם לשון קללה כדאיתא במפרשים בתה בוקק כו':

עוד י"ל פירושו ע"פ מה דאיתא בס' הקנה דלכך פתח בב' דלא איתחזי עלמא דמותא למברא באל"ף דאיהו מעלמא דדכורא וחיי אלא בבי"ת דאין בי"ת אלא אשה וכו' וע"ש

וזהו שמקשה דלפ"ז דאתה נותן טעם לשבח בב' שהוא לשון ברכה. א"כ למה לא בא' שהוא טוב יותר מעלמא דחיי ודכורא. ותי' שהוא לשון ארור בנגלה וא"ל עסק בנסתרות. וי"ל דהמדרש ס"ל דאם לא חטא אדה"ר לא הוי מיתה וספר הקנה ס"ל דמיתה מוכרחת ודו"ק. ועפ"ז י"ל פי' המדרש פ' חיי שרה פרשה נ"ט עיקר ביתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה לא נאמר בה ברכה היינו הבי"ת בב"ע לא מטעם ברכה. אלא אדרבה לפי שהיא נקראת אשתו וביתו ומעלמא דמותי' כנ"ל לכך נברא עוה"ז בב' ובאמת אין שום ברכה: **בעוקצו של אחריו ואומר ה' שמו**. פי' שמורה בעוקצו נקודת השו"א שתחת הב' שהוא ב' יודי"ן היינו יו"ד קדמאה דשם הכתיבה ויו"ד בתראה דשם הקריאה עיין בע"מ מח"ד ח"ו פי"ז ובפי' י"י שם דלכ"ע ב' יודי"ן כוללים כל השם ע"ש:

פרק ב

פסקה ד

ולא שהו ימים מועטים ובן זומא בעולם. פי' שלא היו אף ימים מועטים שיהא ב"ז בעולם אלא מת מיד וב"ז בעולם אולא קאי ובחנם נדחק מ"כ:

פסקה ה

אבל איני יודע באיזה חפץ כו'. פירוש מדהקדים ברישא והארץ היתה תוהו שרומז על הרשעים שאל תאמר שמא ח"ו הם טובים ובאמת בא להורות תשובה שאף שהיה רשע מקדם אמר אלהים יהי אור לכ"כ את האור כי טוב אין טוב אלא תשובה שנאמר לקח טוב:

פרק ד

פסקה ב

יפה למדני ר' חנינא. פי' דכתיב עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש לוהט ולכך בא ריב"ש ופליג ואמר יצא אש ולהטה פני רקיע ת"ל לוהט:

פסקה ד

שתכנס למרחץ כו' כל אותה הזיעה כו' היינו כדלעיל וז"ל ופירותיהם הם מי הגשמים ופי' רש"י שם בשם פדר"א שמי גשמים הם מזיעת חום השמים:

פרק ה

פסקה ה

לתנאי שהתנה כו'. המפרשים קדמאי ובתראי נתקשו במה שנרמז זה כששבו ולעד"נ אין כאן מקום לדקדק דאילו נכתב בפי' לתנאו היה מקום לדקדק רק שהתורה לא רצה לכתוב בפי' אלא אגב שהוצרך לכתוב ששב לתקפו לא כתב לתוקפו או לחוזקו וכתב לאיתנו י"ל שמרומז בו אותיות לתנאו ובאמת ג"ז היה מעיקר תנאי הנס שישובו המים ויטבעו המצריים דלהצלת ישראל אין מעצור לה' להצילם ולישא אותם על כנפי נשרים מעבר לים וכמו שנתקו רגלי הכהנים בירדן ועיקר הכונה בקריעת ים סוף כדי שיבואו אחריהם המצריים ויטבעו כדינם מכה"א כנודע:

פרק ו

פסקה ג

חוזר ופוגם אותם. פי' דמ"ש תחלה שני המאורות הגדולים פירושו שישלטו שוים ביום ובלילה ואחר כך אמר המאור הגדול לממשלת היום לבד בזה פגם השמש וביפ"ת גורס פגם אחד:

פרק ז

פסקה ב

כי יסיר את בנך וגו'. לא הביא מיד מפסוק זה כיון שאינו מפורש לימוד זה רק מדיוק ! מד"כ כי תסיר וי"ל דאתא לדרשא אחריתא לכך הביא בריש פסוק דעזרא דמפורש שם דבנך הבא מנכרית קרוי בנה וש"ת שלא להלקות על מקרא דקבלה לכ"כ תמן וכתורה יעשה דע"כ בא להראות אמה דכתיב כי יסיר ולהורות לימוד זה:

פרק ח

פסקה א

זימניין אף בחללו כו'. כד"א כפך מעלי הרחק. פי' דכמו שאמר שם ל' הרחק הול"ל כאן וקרבת אלי כפך אלא שהיה מגיע עד לשמים ושייך לשון ותשת שהיה סמוך לו ושת עליו כפו וא"צ למוחקו כידי משה: אחור למעשה יום ראשון פירוש דויאמר אלהים יהי אור היינו הצדיקים כדלעיל וזה היה אחרון לבריאת יום ראשון עי' מ"כ:

רבי יוחנן אמר מלך ב"ו בונה פלטין וכו'. ר"י דרש את כל לרבות שראה בראיה אחת עליונים ותחתונים ור"ל בא להוסיף ודרש וי"ו דוהנה לרבות אף עוה"ב וזה פשוט ודלא כמ"כ שעשה דברי ר"ל פי' לדברי ר"י:

פסקה ב

רבי חמא בר חנינא ור' יונתן משל למלך וכו' דרשו אשר עשה שהוא מיותר אלא להורות הלימוד הלואי שתהא מעלת חן לפני בכל עת כשם וכו' כמו בשעה שעשאה:

פרק ט

פסקה ה

הגה טוב מות כו'. כדאיתא בגמרא כמה פעמים אלמלא לא חטאו אבותינו לא באנו לעולם גם נ"נ וחירם מלך צור שעשו עצמם אלהות וכמו שמביא אח"ז ובחנם דחק המ"כ לכתוב פירוש זר והמדרש עצמו מפרש דבריו:

פרק י

פסקה ז

אמר דומה זה שאין כחו של אומה זו אלא במים. היינו כדאי' בירושלמי דמס' ע"ז פ"ג שכל האומות מודים שהקדוש ברוך הוא שליט במים ע"ש גבי כדור וקערה ונ"ל דמודים ע"ז בע"כ מדכתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים בשעה שהארץ היתה תוהו ובוהו ובאמת מוכח דכל הבריות ברא הקדוש ב"ה לבדו ולא פלגא דהורמיז כדברי מינים מדשביק מיא לעבורי רק שבריה אחת יש בעולם ויתוש שמה ונקראת בריה קלה שמפקנא לית לה וע"ז שמא יש למין להרהר לכך בה אני נפרע ממך:

כל מה דהוה הדין שני הוי הדין שני פירוש כל מה דהוה שינוי מראה וכח להתיש כח היתוש כן הוה בטיטוס וכשפרח יתושה פירוש היינו שמתה פרחה נפשה דטיטוס להורות שאל ברא כל הברואים אף היתוש דאל"כ האיך נתפייסו שניהם כאחד בשעת מיתתו וכדאיתא בסנהדרין ולא שייך לומר ביתוש פרח נפשה רק פרח סתם כינוי למיתה ועיין בקהלת בפסוק ויתרון ארץ בכל היא ומפורש כפירושי ומ"כ וי"מ שגו בזה:

פסקה ט

וכל העולם כולו שלו מותר. קשה תינח מה שמוריד גשמים מרשות לרשות אבל מה שמצמיח בה עשב איך מתורץ מכח כ"ע דיליה ומצאתי בס' חדש דברי נחמיה פרשת בחקותי שמתרץ שעיקר טעם איסור זורע בשבת היינו משום שהוציא מרשות דומם

לרשות צומח לכך מי שכ"ע דיליה מותר ודוחק גם קשה דהא איתא בריש מ"ק דף ד' המשקה מים בשבת חייב משום חורש שרפויי ארעא ול"נ דאותו רשע לא ידע רק מאבות מלאכות ולא מתולדות ומ"כ שם במדרש ומצמיח עשב נקט אגב גררה ועיקר קושייתו היה רק מהוצאה מרשות לרשות ובאמת לא שייך שום מלאכה גבי הקב"ה רק מדכתיב מנוחה גבי עצמו מטעם ידוע:

פרק יא

פסקה ה

אוכלי המן מעידין וכו'. פירוש דהרי לא ירד בשבת כדי שישראל לא ילקטו בשבת א"כ ע"כ יום זה מכובד שרצה הקדוש ברוך הוא לכבדו ובחנם דחק י"ת: יוכ.

פרק יב

פסקה ו

חזיז שהוא עושה חזיונות ברקיע ומשרה רוח הקדש על הבריות עכ"ל. עיין פירוש מ"כ והוא דוחק ול"נ שהוא דבר אחד פירוש שהחזיונות שעושה הקדוש ברוך הוא בשמים הוא מראה לבריות ע"י הענן וכמו שנגלה למרע"ה בעב ענן וכן לשאר נביאים וק"ל:

פסקה י

רבי יהודה בר' סימון אומר עופר. עיין במדרש תנחומא פרשת בלק מי מנה עפר יעקב אלו עפרים שהגיעו לעונת אשה וכו' ופי' בערוך עפרים בחורים:

פרק יג

פסקה טו

יגיד עליו ריעו ועינו כעין הבדולח. פירוש ששם ע"כ פורושו אבן טוב שמספר מעלת המן שהוא נחמד למראה שמזהיר ומבהיק כמו אבן הבדולח שהוא אבן ושמו קריסטאל וז"א ועינו פירוש מראה שלו משא"כ בדולח של פטמים שאינו מבהיק ומה מעלה יש למראיתו ושהכתוב משבח בו המן וזהו הפי' פשוט ובחנם נדחק המ"כ וי"מ ועיין מ"ש בפרשת בהעלתך דלפי פירושו שם בפסוק ע"כ קאי אאבן בדולח וע"ז רמזה המסורה והבדולח ב' וסי' אשר שם הבדולח ועינו כעין הבדולח פי' כמו שם אבן טוב כן ג"כ זה וק"ל: תרדמה

פרק יח

פסקה א

דמחלפין דרבה של אשה וכו' בחנם דחק י"מ בפירושו שכך מפורש בגמ' לר"ש לפי שמצוי בבית רבו לבך ס"ל:

פסקה ב

ויבן כתיב. התבונן מאין לבראתה אמר וכו' הם דברי ר' יהושע בשם ר' לוי והנקודות המפסיקות הם טעות והטעו את המ"כ שנדחק בחנם:

מן העין שלא תהא סקרנית. פי' במ"כ מבטת וכו' וטעה בפירושו שמביא המדרש הפסוק שנא' מסקרות עינים ובפרשת כי תצא מפורש שלא תהא עינה רמה ע"ש:

פרק יט

פסקה ה

סחטה. ענבים דרש מדכתיב ותקח מפריו והיל"ל ותקח פריו אלא דבר הבא מפרי. וי"ל שגם ר' שמלאי למד מזה ודרש מפריו אבנים שיולדה דלא תוהו בראה וא"כ לא ימותו וזהו ותקח מפריו שלקח ראיה מפריו ודוק:

פרק כ

פסקה ח

ארורה האדמה בעבורך וגו' ותעלה לך גמל וכו' שתהא מעלה לך דברים ארורים פי' שבריות אלו מתהוים מעפר ואינם פרים ורבים רק שמחמת שנתקללה האדמה ומקשה המדרש ותעלה גמל פי' אף שתעלה בריה גדולה כגמל נמי בכלל ארור הוא שתהא אסור לאכלו וכ"ה בגמרא דשבת דף י"ב ההורג כינה כהורג גמל ובסנהדרין דף ז' ע"ב אפילו כגמלא לא מצי ברי ע"ש ופירש"י משום דגדול הוא נקט ליה וכן כאן נקט גמל שפירושו כנ"ל אף שתהיה גדולה ותירץ ר' יצחק אף הוא וכו' פי' שאסור לאכלו מ"מ יש לו הנאה ממנו שהוא מוכרו ונהנה מדמיה ואין זה בכלל ארור ולכך נתקללה שתעלה דברים שאין בהם שום חפץ ודלא כפי' המ"כ שתעלה הוא בניחותא שלאחר שנתקללה האדמה נברא גמל ולא עם שאר בריות וזה שקר גמור ובלאו הכי פירושו דחוק וגם פי' ידי משה רחוק ודחוק ואינו סובל לשון המדרש גם קשה לפירושו של המ"כ וכי לא יש שקצים ונחשים ועקרבים וחיות המזיקים וממיתים זולת הגמל גם למה חזר ואמר תעלה גבי גמל היה לו לומר הכל בבבא אחת יתושים וכו' וגמלים כי לפ"ד כולם שוים כאחד ודו"ק:

פרק כא

פסקה ח

ויגרש את האדם. שנתגרשה ואין יכולה להחזירה. דיוקם מדכתיב וישלחהו מגן עדן למה חזר וכתב ויגרש אלא להודיע שדינו כבת כהן שנתגרשה שהקדוש ברוך הוא כהן הא ור"ל סבר דלכך כתוב לשון גירושין להקל עליו דל"ת מדכתיב וישלחהו שהוא מלשון כי !שנא שלח וכן שלחה מביתו והיתה לאיש אחר אלא כסתם גירושין של בת ישראל ודו"ק:

פסקה ט

והאדם ידע וגו' שאילולי שנתת וכו' להעמיד תולדות. יש לדקדק דאיתא לעיל שנחש ראה אותם עסוקין בתשמיש ונתאוה לחוה א"כ שימש קודם החטא ובו ביום ילדה כדלקמן וי"ל דבתולה נבראה חוה ולא נתעברה מביאה ראשונה ואילולי שאמר לו הקב"ה שנותן לו יום אחד משלו לא היה נזקק לה באותו יום א"כ קשה ליכתוב בהיפוך וידע אדם דבל"ז פירושו והאדם ידע כבר קודם החטא כפי' רש"י בחומש ומתרץ המדרש אלא הודיע דרך ארץ לכל וידע פי' הודיע ד"א ידע מאי עבדא וכו' ולכך פירש מאשתו ולכך נכתב זה כאן להודיע שלא ילדה רק אילו שנתעברה קודם החטא ואח"כ פירש קיל שנה:

פרק כב

פסקה ב

הודיע דרך ארץ לכל. י"ל שזהו שאמרו חז"ל שבא אדה"ר על כל בהמה ובזה הודיע:

פסקה יב

כלב מסר לו. ע"פ סוד נ"ל דאם לא חטא היה נקרא ב"ן כמו ויולד נח בן ואחר שחטא י"ל שמחמצים יניקת כל"ב יונק וכמו הכלב שנטל חררה ישלם נזק שלם בימי יתרו ועל שקפצו מהגג הבל נהרג וקין נטרד. ועפ"ז זהו שמשר לו דין כלב כנ"ל ולכך לא יהרג וכו':
קרן הצמיח לו. פי' מ"כ קרן ישועה ורחמים ובמ"י איתא אות וי"ו מסר לו נ"ל פירושו על דרך דאיתא במקובלים שאות ו' הוא אות החיים עוד נ"ל לפי דאיתא תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש שאותיות השם הוי"ו ב"ה הם למעלה מהופכים מרומזים על דין וזה שאמר הגידו האותיות לאחור ונדעה כי אלהים אתה וכשהם נאמרים למטה הם רחמים התינח כשהקדוש ברוך הוא אומרם אבל כאן שחקק הקב"ה לקין על מצחו הם דין כמו למעלה זה הוא בשאר אותיות השם משא"כ הוי"ו הוא למעלה ג"כ רחמים

ע"ד שאמרו חכמינו ז"ל כתוב ו' אפותיה פי' שאין שינוי בוי"ו כלל אם נכתב מהופך ע"כ הוי"ו הוא אות החיים ואם כן ז"ש אות וי"ו מסר לו ולא שאר אות מן ד' אותיות הוי"ה וק"ל:

פרק כד

פסקה ג

ימחו מספר חיים. מספר תולדות אדם שלמטה ארפכשד ושלח שנזכרים בתורה למטה אחר זה הפסוק ועם צדיקים אל יכתבו בספר תולדות של מעלן דכתיב בהו נח איש צדיק ובניו. והדר מפרש למה קורא אותן ספר חיים כל מקום שנאמר חי צדיק ארפכשד חי וכו' רק שאין מפורש בהו לשון צדיק אלא לשון חי ובאמת היו צדיקים ולפי שכתוב חי קורא אותו ספר חיים עיין במתנות כהונה וידי משה:

פרק כה

פסקה ג

והא תניא לא יצא אדם וכו' עיין מ"כ ולא מצינו במדרש והא תניא בניחותא וצ"ל והא תניא וכו' הוא קושיא עד והא אלימלך יצא ותירץ לכך נענש ודו"ק:

אמר רבי סימון בג' מקומות עיין פירושו בפרשה כ"ג אמר רבי סימון בג' מקומות עיין שם:

פרק כו

פסקה ו

הה"ד ואת רוחי אתן בקרבכם ר' הונא אמר לא אוסיף וכו' ליסגי ליסגי. וזה תמוה מאד הלא לא אוסיף לא נכתב בתורה עד אחר המבול ונ"ל שהוא כפי תרגום ירושל' על פסוק לא ידון וגו' ע"ש שלא יתדנון וכו' בתר דרא דמבולא למשתיצי לממיתא גמירא. ממילא ר' הונא בא לתרץ. אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות שיסגו וירבו לרוב על פני האדמה ורבנן מפרשין על דרך הת"י הנ"ל [באדם לעולם] באדם היינו בני נח שאז כולם נקראים אדם. [לעולם] היינו לדורות אחר מ"ת שאז הישרים לבדם נקראים אדם וא"כ ג"כ מתורץ הפ' לא אוסיף שכתב ב"פ דחד לב"נ וזה נרמז בתיבות בעבור האד"ם כנ"ל ולא אוסיף וגו' היינו לדורות אחר מ"ת וכנ"ל ודו"ק:

פרק לא

פסקה א

למה לא נח בהם עי"ג דכתיב נה בה"א דרש לא נה כמו לא נח בחילוף אחה"ע:

ולפי שהיו שטופים בזימה וכו' בא ליתן טעם למה מצא חן לז"א ולפי וכו' שהיתה כוונתם למטעת כרמים מה שאין כן נח שהיתה כוונתו להעמיד תולדות כדלעיל ריש הפ' שמפורש אצלו לא יפנה דרך כרמים:

פסקה ה

עשיתם שלא כשורה וכו' בלא חכמת התורה. פירוש דבאמת טעו דבבני נח אף פחות מש"פ לא ניתן להשבון וזהו שסיים מבלי משים כמה דאת אמר אשר תשים לפניהם ולא לפני בני נח:

אף אני אעשה שלא כשורה פי' שאחבלם אף קטנים שאינם בני עונשים ועיין בפי' מ"כ:

פסקה ו

חמס זה עבודת כוכבים שנאמר כי מלאה הארץ חמס. פירוש דע"כ פירושו שהארץ ומלואה נעשה חמס ואיך אפשר כן אלא שעבדו עבודת כוכבים וגזל ממי דכתיב לה' הארץ ומלואה לאל אחר ועי' מ"כ:

פסקה ט

בחמר מפני הריח. פי' לכך עשאה חמר ולא זפת שלא יריח הצדיק ריח של זפת וזה פשוט ומפורש בגמ' מביאו רש"י ומתנות כהונה דחק עצמו לפרש שלא כהוגן:

פסקה יד

זה התיר גילוי עריות ושפיכות דמים. ושמא י"ל דפי' מרמה ג"ע ושפיכות דמים מרמה היא לשון עצה ועל תיבות זמה מתרגם עצת חטאין ושפיכות דמים דכתיב ולא אבו עבדי שאול וגו' אע"ג דהתיר דמו של דוד מ"מ ניחא ליה להביא ראיה ממה שמפרש ששפך דמים וגם מה ששפך דמי הרבה נפשות:

פרק לב

פסקה ד

גם מעוף השמים וגו'. א"ת ז' מכל מין נמצא וכו' פי' בשלמא גבי בהמה מפורש הטהורה בודאי פירושו ז' זוגים וכדי שיביא מהם קרבן משא"כ בעוף דל"כ טהורה ש"מ מכל מין ומין נמצא א' וכו' אע"פ כן מפורש דבטהורים מסתבר מדסיים לחיות זרע שבא להורות

שלא שאני צריך להם וכי לאכילה אני צריך אלא לחיות זרע פי' זרע אדם שע"י שהקריב נח קרבנות כתיב וירח את ריח הניחוח ונשבע שלא יביא עד המבול ולא ס"ל כפירש"י דנלמד סתום מן וכו':

פסקה ה

רב"א קיומיא ורא"א יקומיני. פי' דס"ל דפי' משחיתים את הארץ עם הארץ ומחבל לארעא עמהון משל לפדגוג וכו' משל למניקה וכו' עיין לעיל פרשה ל"א ולכ"א ר"ב קיומיה היינו מניקתו שע"י מתקיים ור"א פי' יקומיני היינו פדגוגית.

פרק לג

פסקה א

לאותה שהם ממינה. פי' לאותה הגיגית שהם ממינה שהיה ג"כ של חרס וכן מפורש ריש פ' במדבר ודלא כמ"כ וי"מ שהגיהו לפ' שלא כהוגן. ה"ג צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה מה הרים הללו נכבשים וכו' עד תהום העולם מה ההרים הללו אין להם סוף וכו' וכ"ה בסדר אמור פרשה כ"ז שור או כשב וגו':

פסקה ג

לכל על הכל ורחמיו על שהוא מעשיו כצ"ל. וה"פ כשהוא מביא טובה לעולם מביא על הכל שוה משא"כ כשהוא מביא רחמיו הכל לפי מעשיו כדכתיב ורחמתי את אשר ארחם ולא הכל והיינו ממש כדאיתא בגמ' דסנהדרין דף ל"ט ע"ב כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקוויו משל וכו' ע"ש ולפי מעשיו פי' מעשי האדם ור"ש פי' עכ"פ פי' כל מי שתופס מדותיו של הקב"ה מה הוא רחום וכו' ובני מהר"ט פי' דברי ר' לוי דה"ק טוב ה' לכל בשוה והאומר על קן צפור וכו' משתקין אותו ולמה לפי שהוא מעשיו כנ"ל מעשי ידיו ואין להטיל קנאה במעשי וכו'. שאין לה עליו מזונות וכו'. ע"ז קשה וכי מה ענין זה לגרושתו שא"ל עליו מצד חיוב הלא כל מי שהיה מחלק צדקה אינו נותן מצד חיוב רק מצד רחמים לכן פי' במ"כ כלומר ושנואה היא לו ולא היה לרחם עליה וע"י שראה אותה בצרה ריחם עליה מכ"ש אתה ראוי שתרחם עלינו אף שחטאנו לפניך ובחנם נדחק בי"מ:

שרי נהג בי' יקרא וקרב תלמידים. עיין פי' מ"כ וי"מ ובחנם נדחקו דנ"ל הפירוש כפשוטו דכשנכנס רבי חייא נכנס לבדו ולא בפתח שנכנסו התלמידים כמפורש שם שנכנס ושאלו על השן וכדי לכבדו מיד קרב התלמידים היינו ששלח אחריהם בכיון נמי לעיילי לגאו ולכ"א קרב תלמידים ולא כל התלמידים שלא יכנסו אז כולם רק מקצתם

כדי להראות כבודו ולכן רבי ישמעאל בר"י שלא היה שם אז שאל אח"כ אם ישב גם לפניו ואפשר שטעות הדפוס וצ"ל וקרא תלמידים באל"ף ולא בבי"ת:

מסתכל הייתי באגדת תהלים וכו'. פי' בני מהר"ט ע"פ גמ' ע"א אשרי איש וגו' אשרי איש עושה תשובה כשהוא איש היינו בילדותו טרם יבואו ימי זקנה ועפ"ז פי' בשל"ה מפני שיבה תקום שתקום לעשות תשובה קודם ימי השיבה וע"כ מפני שהסתכל באגדה דריש תהלים הנ"ל פי' גם פסוק מפני שיבה תקום גם על תשובה לכך לא קם מלפניו מ"מ זה רק דרך דרש ואין מקרא יוצא מידי פשוטו לכך מסר לו ב' תלמידים שלא ישתומם:

פסקה ה

א"ל מה צורך לעולם בך וכו'. אע"ג דכל העופות והבהמות הטמאות א"צ בהם ואעפ"כ צוה הקב"ה לקחתם לקיום המין י"ל לפי ששימש בתיבה לא רצה נח לקיימו וא"ל הקב"ה שיחזור ויקבלו וי"ל דטעם ושוב שהקב"ה א"ל שישוב לתיבה אף תעשה עמה שלא כהוגן מ"מ עתיד העולם להצטרך לו בזכות זה וכנ"ל:

פרק לד

פסקה ח

רומש מלא פרט לסירוס למשפחותיהם פרט לכלאים. מובן מאליו שכצ"ל ועיין במ"כ וכן נראה שהיה גירסת רש"י שפי' למשפחותיהם שקיבלו לדבק במינם:

פסקה ט

ריחו של אברהם וכו' ריחן של חמ"ו וכו'. דיוקו מדכתיב הניתח בה"א הידוע ומשמע שמרומז על שמסרו נפשן לאש דומיא דריח הקרבן על ידי אש:

פסקה י

ליסגי ליסגי. עיין מ"כ ועיין מה שכתבתי בס' בראשית פרשה כ"ו:

אר"ח עלובה העיסה כו' עלוב הוא השאור וכו'. פלוגתא דהני תנאי דאנטונינוס ורבי דלקמן דר"ח סובר שיצה"ר בא משיצא ממעי אמו דכבר נעשה בריה הילכך מדמה לעיסה שכבר נגמרה ונלמד מדכתיב מנעוריו ואבא יוסי סובר שבמעי אמו נתון לכך מדמה לשאור שעדיין לא נגמרה העיסה ולימודו מדכתיב ידע יצרנו משעה שעדיין עפר אנחנו ולכך מביא המדרש ע"ז שאלת אנטונינוס לרבי שהיו מחולקים ג"כ בזה והודה לו ר' וכו':

רי"א מנעוריו כת! עיין מ"כ. וק' לפ"ד וכי בא ר"י לפרש דבריו וגם נקט ר"ל פלוגתא דרבי יוסי ולא דר"י ונ"ל דר' יהודה מדכתיב מנעוריו עכ"פ כי י"א שנולד ומתחילין ימי נעריו

ור"י בא לחלק דלעולם נתון קודם שנולד ומה שהקשה דא"כ היה בועט ויוצא קודם זמנו לק"מ דמ"מ אינו בא עד שכבר נגמר וננער לצאת ולכ"כ מנעריו חסר להורות משננער לצאת ועדיין לא יצא:

פסקה יא

שהיו זורעים ולא קוצרים יולדים וכו'. הוא שיהיו זורעים ולא קוצרים וכדרך דאיתא בגמ' דמ"ק פ"ק תזרע ולא תקצור ופי' אביו תוליד בנים ולא ימותו ולפי' מ"כ ר' יצחק היינו ר' אחא ומה חידוש יש וסיים בפי' מכאן ואילך זרע וקציר יולדין וקוברין:

פסקה יב

זה שוכן בזכות הקרבנות. דק"ל שהרי כבר כתיב לעיל ופרו ורבו על הארץ גם למה שינה ואמר ומלאו במקום על לכ"א שלעיל ציווי מצוה וכאן לשון ברכה בזכות הקרבנות:

פסקה יד

א"ר לוי הרי שהרג ולא נהרג וכו' כשיבא אדם. נראה דדיוקו מדכתיב ברישא האדם בה"א ואח"כ אדם לכך דרש דהאדם קאי אהורג במזיד שנקרא האדם בגי' טמא כדאית' בתוס' לפי שהרג במזיד ואימתי נהרג כשיבא אדם היינו שהרג בשוגג שנקרא אדם שלא חטא במזיד שהוא יהיה עולה בסולם ויפול על האדם הרשע וכדאי' ברש"י ע"פ וה' אנה לידו שמרשעים יצא רשע ופי' הפסוק כך הוא שופך דם מי שהוא שופך דם ומסתמא קאי אאדם דדם בהמה וחיה הותרה. האדם הרשע שהרג במזיד באדם דמו ישפך: לפיכך. נתבזה. פי' דכתיב הנני מקים את בריתי וגו' ואת זרעכם. וע"י שחטא שלא רצה לקיים פי' נתבזה ונתגל בתוך אהלו עי"ז לא נתקיים הברית בכל בניו ונתארר כנען לעבדים:

פרק לו

פסקה ו

ויפת לפוולא. פי' מרא של קבורה שקורין פוולא ועיין מתנות כהונה:

פסקה ז

כל מוניטא של מצרים אינה וכו'. לפי שסופם לטבוע בים וצ"ל בכולם להביים כפתוריים וכו' לשמן של עכשיו ופלשתים לא נטבעו לכך נשתנו שמם אף שמצרים ילדם:

פרק לז

פסקה ג

סבור שהוא וכו' ועד הוא סליק וכו'. פי' כשהוא כותש היה סובר שיתקנו כולם ע"י כתישה מעט ובאמת אף שהוא סינוק היינו שכתש את העליונים ועד הוא נחית לא תסור שצריך לכתוש גם את העליונים וכן בדור המבול ודור הפלגה אחר המבול. ואעפ"כ ויהי כל הארץ וגו':

פרק לח

פסקה ג

אלא אפילו וכו'. תחת רעה שרעה גמלך שונאך ואלהים חשבה לטובה ובאמת היא טובה ולישנא מעליא נקט שלמה וה"ל כאילו כתיב תחת רעה דודאי לא יסתור התורה דמוכח שאף נגד רעה אסור ולכך ר"ב פתח קריה בדורות הללו וכו' דכתיב אחר המבול ויהי כל הארץ וגו' היינו שהיו רשעים והיינו רעה תחת רעה וכנ"ל ע"פ אם תכתוש אויל וגו' שהמדרש מעמיד דרשתו שה"פ הי"ל ללמוד וכו' ולא למדו ומה שפי' במ"כ וז"ל זו היא טובה גדולה וכו' לא דק ולפ"ד אינו מובן לשון דכתיב אחר המבול ודוק ובדרש שאח"ז לא הוי להון למילף וכו' וסיים ג"כ לשון זה דכתיב אחר המבול:

פסקה ו

שאמרו דברים אחדים וכו'. דקשה דהל"ל ואמירה אחת דאמירה ל' רכה שהיה שלום ביניהם גם לשון יחיד כמו שפה אחת לכ"א שאמרו דברים חדים היינו קשות ונקט בלשני' חדים ולא קשות שיהיה לשון נופל על לשון אחדים ואחדים פי' שני אחדים היינו ב' אחדים כאחד הש"י ואברהם:

אברהם זה פרדה עקרה וכו'. פי' דלכך אמרו לאו כל הימנו לבור לו וכו' לפי שראו באיצטגנינות דקאי צדק וכו' ואברם אינו מוליד א"כ אנחנו משועבדים למזל לפי שה' למעלה לכך נעשה עמו מלחמה שאם ננצחנו נהיה למעלה וכאשר באמת ברצונו של הקב"ה הגביה את אברהם למעלה מכיפת הרקיע:

פסקה ח

רבי הונא אמר הוות מצלחה בידן וב' דיוקים דומה להם וכו'. הכל מיותר דודאי עשו מה שידמו וכן אח"ז כתיב ויאמרו הבה נבנה וגו' ול"נ שבנו אלא בא להורות שהצליחו ולבנה א' היה לאבן אחרת והחמר היה להם לחומר אחר וכו':

פסקה י
ר' יהודה אמר הלכו להם וכו' מצרים תופסת לארצו וכו'. וקשה להו אמה דאיתא לעיל פל"ז דלכך נקראו לודים להבים וכו' לפי שכל מוניטא של מצרים אינה אלא בים וכמו שמפורש שם והלא הפיצם ה' והמצרים שנטבעו בים הם אחרים לכ"א שאף שכולם הלכו להם מ"מ מצרים תפסוה לארצם ור"נ סובר שכ"א תופס ארצו ולק"מ:

פסקה יד
הרן מוליד לשש שנים ואברהם אינו מוליד אתמהא. קאי אלמעלה שהרן היה פוסח על ב' סעיפים ואינו מאמין בה' והי"ל יותר זכות מאברהם שזכה להוליד לש"ש בצדיקים ותי' דכ"מ שנאמר אין לה וכו' בצדיקים וצדקניות לפי שהקדוש ב"ה מתאוה לתפלתן וכו':

פרק לט

פסקה ז
מקדים מיתתו וכו'. להורות שאין לך עונש כאלו יצאת לאחר מיתתו ולא כמ"כ שלא איש אל ויכזב א"ל אלא רש"י בחומש מתרץ בע"א שהרשעים בחייהם קרוים מתים וק"ל:

פסקה ח
אבל היונה וכו'. ופורחה בא' מאגפיה וזהו פי' הפסוק אעופה ואשכונה כאחד:

פסקה יא
אברהם היה עיקר ועשה עצמו טפילה שנאמר אמרי נא אחותי את וכו' קשה אדרבה הלא עשה עצמו עיקר מדלא אמר אחיך אני כדאי' לקמן פ' ואתחנן פרשה ב' וזה לשונו אשר לו אלהים קרובים אליו אבל הקב"ה עושה עיקר לישראל שנאמר אשר לו וגו' א"כ הוא בהיפך וכן הוא במדרש רות סוף פר' א' וע"ש בילקוט. וי"ל דגם בזה כוונתו שתאמר אחותו אני ותתלה בו ואז ייטיב לו בעבורה יותר וע"כ עיקר כוונתו להיות טפילה לה שייטיבו לו בעבורה וק"ל:

פרק מא

פסקה ז
ויבחר לו לוט א"ר יוסי כאינש דבחר פורתא דאימיה. פי' שבחר בזבורית כמו שכתובת אשה בזבורית כן בחר לוט הערים הללו שאין לך רע בכרכים בעולם כסדום וכדמסיים לקמן ואנשי סדום:
מאד בשפיכות דמים. י"ל דמאד אותיות אדם כד"א שופך דם האדם וגו':

פרק מב

פסקה ג

וישובו אל עין משפט וכו'. עין שעשתה מדה"ד בעולם הם מבקשים וכו' פירושו פשוט כדלקמן סדר וירא פרשה נ"ה על פסוק מפני קושט סלה בשביל שמתקשט מדה"ד בעולם שאם יאמר לך אדם וכו' וזהו עין משפט שעל ידו נראה בעין שהקב"ה עושה הכל במשפט ובחנם נתקשו מ"כ וי"מ בזה וע"ש:

פסקה ד

בי"מ ד"ה א"ר יוחנן וכו'. ומפרש שהוי"ו לא פעולה אלא שמו היה כך עכ"ל ורש"י בחומש מפרש בהדיא שתדעל היה שמו בלא וי"ו ובל"ה אי אפשר לפרש כן בפ' י"ד פסוק ט' כתיב כולם בוי"ו ולפ"ד הוה לכתוב בב' ווי"ן:

פסקה ז

ואת כל אכלם רבי יהודה אומר זו עבודה. דיוקא מדכתיב ואת כל רבוי גם ק"ל לשון אכלם דה"ל למיכתב כל אוכל או מאכל אלא בא למעט שלקחו ררו איזה מאכל חשוב הנמצא בעת ההיא ולא במקום אחר:

ויצא מלך סדום וכו'. א"ל מה אתה ירדת וכו'. עיין במתנות כהונה ובי"מ פירושם דחוק מאד למה ליה למדרש לכתוב תיבת וגו' בספר לפ"ד נלמד מויצא לקראתו ולי נראה דנלמד מדכתיב אחרי שובו מהכות את וכו' דהא מיותר ועוד למה הפסיק במלכי צדק מלך שלם והי"ל לכתוב עוד ויאמר מלך סדום תן לי הנפש והרכוש קח כו' ומה שייכות דרש עמק שוה לכאן וכן הקשה בספר פענח רזא לכך דרש המדרש שפירוש אחרי שובו וכו' וקאי אמלך סדומי דהיינו אחר שנעשה לו הנס ששב וחי לאחר שהלך להכות את כדרלעומר וחבריו ואם כן היה בא בעלילה עם אברהם ורצה שיחזיר לו הכל ומסיים המדרש שבאמת טעה בזה כדכתיב במקום אחר אל עמק שוה ששם הושוו כל אומות העולם והמליכו לאברהם אם כן אין לדמותו למלך סדום והנס שנעשה למלך סדום היה רק כדי שיאמינו שיצא אברהם מכבשן אש כדאיתא במדרש ומלכי צדק מלך שלם וגו' ויתן לו מעשר מכל שבאמת קנה הכל כדין המציל מגייס לכן אחרי כך התחיל לבקש תן לי הנפש במתנה והרכוש קח לך דשלך היה והשיב אברהם שבאמת הכל שלי רק שלא תאמר וגו':

פרק מג

פסקה ו
שבתורה עושה רושם וכו'. פירוש לפי שפירוש לחם ויין היינו הלכות כהונה גדולה גילה לו כדבסמוך במדרש לכן נתן לו הקב"ה מעשר אות ה"א ועל זה שלקה בו עי"ן ר"ע בגימטריא ת' להיות בגלות ארבע מאות שנה כדאיתא במדרש לקמן:

פסקה ז
ממי קנאן. פי' דאין לומר דקונה שמים וארץ קאי אאל עליון דאם כן קשה ממי קנאן אלא על כרחך קאי אאברהם שבמעשיו הטובים קנה שמים וארץ אם כן קשה דהיל"ל ברוך לאל עליון קונה שמים וארץ אברהם ומתרץ רבי אבא דלעולם קאי אאברהם וכאינש דאמר פלן וכו' ולא אמר עינוהי יאי פלן וא' רבי יצחק פירוש דלעולם קאי אהקדוש ברוך הוא ואין להקשות ממי קנאן כנ"ל דהכי פירושו ברוך אברהם ולמה דמפרש אל עליון קונה שמים וארץ שהוא הקנה להקדוש ברוך הוא שמים וארץ שלא היה נודע לבריות מי בראם והיה אמר להם ברכו ועל ידי זה קנה שמים וארץ דלאחר ברכה הארץ נותן לבני אדם כדאיתא בברכות:

פרק מד

פסקה י
המזל דוחקני. י"ל לא נתת זרע ר"ת בגמטריא מזלי:

פסקה יב
ברגליך וכו'. הוא משל בעלמא כמו שמפרש מי שהוא נתון למעלה וכו' והבט פירושו מלמעלה אפשר דדרש וספור מל' צעדי תספור איוב י"ד לכן אמר דוישם ובחנם טרח המ"כ לרמז המשל בפ' וכו':

פסקה יד
כל הכפרות הראה לו ועשירית האיפה לא הראה לו ורבנן אמרי אף העשירית האיפה הראה לו. נ"ל על פי מה דאיתא להלן ר' חנינא ב"פ אמר אברהם בירר לו מלכיות ורחב"ח אמר אברהם בירר גיהנם והקב"ה וכו'. א"כ הני תנאי כהני תנאי דמ"ד דס"ל חוץ מעשירית האיפה ס"ל דבירר לו מלכות להנצל מגיהנם וא"כ אין צורך לקרבן עשירית האיפה שהוא קרבן עני דכיון דאין גיהנם אין עניות כדאיתא ביבמות פ"ח בשכר עניות

יחלצנו מדינה של גיהנם ומ"ד דס"ל אף עשירית האיפה הראה לו ס"ל דבירר גיהנם וק"ל:

פסקה כא

א"ל הקדוש ברוך הוא לאברהם קטע הדין מוניטא מן כדו. פי' השלך מטבע הזאת מכאן והוא דרך משל במי שרוצה ליקח מטבע מזויפת אומרים לו שלא יקחנה כך א"ל שלא יביאום בגיהנם:

יש אומרים אף ישמעאל באומות. תימה האיך שייך לשון פלוגתא במה שמפורש בקרא:

פרק מה

פסקה י

לא די שנזדקקתי וכו'. ת"ק סבר ששרה לא ראתה כלל שום מלאך שלא מצינו מפו' שראתה והגר ע"כ ראתה גם בבית אברהם כמו שפירש"י וז"ל ותדע שהיתה רגילה לראותה שהרי וכ"כ אחרי רואי וד"א סבר שבאמת גם שרה ראתה ורשב"ל וכו' ס"ל כת"ק ודו"ק:

פרק מו

פסקה ב

שלא לנעול דלת בפני הגרים. פי' להורות אף שחטא כל ימיו ולעת זקנתו בא להתגייר ולמול שמקבלים אותו ול"ת כיון שעברו כל ימיו בעבירה שוב אין לו תקנה אלא תשוב אנוש עד דכא ועיין במ"כ ועיין מה שכתבתי סדר וירא פרשה נ"ה:

פרק מז

פסקה ו

ה"ג נגרא אמר כתיב ובן שמנת ימים גו' אם ימול מן האזן כו'. פי' דאי לא כתיב מבן ח' ימים י"ל דלמא באמת אין הפי' שיחתוך וימול בפועל רק קאי אערלת לבבכם וכן שימולו ערלת אזנם ויקשיבו לד"ת משא"כ השתא דכתיב ובן ח' ימים וגו' גבי תינוק לא שייך כלל אזהרה זו וכן לזה אין זמן ובכל יומא זמניה אא"כ קאי אמילה ממש. ואם ימול מן האזן אינו שומע כו' א"ר תנחומא מסתברא הדא פי' שיותר מסתברא לימוד זה דנגדא מקרא דוערל זכר וגו' דאם הפי' כנ"ל א"כ למה כתיב וערל זכר כו' ונכרתה והלא השוה

אשה לאיש לכל עונשין ואם היא לא תטה אזנה לד"ת ויהיה לה ערלת לב גם היא חייבת ע"כ הפי' מילה ממש וכן הגי' בסדר קדושים פרשה כ"ה:

פרק מח

פסקה י

אם יקבלו בניך את השבת. עיין במ"כ ול"נ דנלמד מדכתיב ובן שמונת ימים והטעם כדי שיראו פני מטרונא תחלה שאין ח' בלא שבת:

פסקה טו

ויאמרו אליו וכו' אתה דורש הנקודה בי"מ כ"מ שהנקודה רבה וכו' ול"נ וכו' אליבא דכ"ע עכ"ל. דבריו תמוהים דוכי אנשי כנה"ג היו מסופקים אדרבה הי"ל להוכיח מכאן שדורשים את המרובה כמו שפסקו אנשי כנה"ג דהנקודה הם הלמ"מ ודומיא דאיתא כמה פעמים בגמרא וכי אתי קרא למעוטי ספיקא:

פרק מט

פסקה ב

דיו לעבד וכו'. פי' שמה שהבטחתי ואברהם היו יהיה וגו' לפי שהקב"ה רצה לגלות לו שיהפך את הערים ויצר לו לפי שנקראו בניו כדלקמן. לכך הקדים שעתיד אני להעמיד ממך וכו' ואף שמצר אתה עכשיו תשמח לאחר זמן ודייך להיות כמוני שגם לי צער באבדן מעשי ידי:

אמר ומי ימול אותי. מאחר שלפי דבריך אין עכשיו שום צדיק אף שהייתי סבור שיש צדיקים באמת הם צדיקים נבלי כדלקמן אם כן ומי ימול אותי.

קראתי אותו אביהם וכו'. פי' ואברהם אמר כשיחטאו בני שמא אתה עושה להם כדור המבול וכו' היינו דמיון מבול דהרי כבר נשבע שלא יביא מבול וכדור הפלגה ואמר לאו והיינו שהתורה גליתי לו וגיהנם שבירר גיהנם רק שהתורה תבלין ודינה של סדום למחר קודם מ"ת וצריך לגלות לו שלא יאמר ח"ו שלא שמרתי לו הבטחתי:

פרק נ

פסקה ג

בן המלך אין כ"כ וכו'. פי' דהו"ל את שלמה בן המלך כמ"ש מעבדי אדוניכם דוודאי צריך להזכיר שם שלמה לידע איזהו וכתיב בני ואח"כ אמר הפרדה אשר לי הרי הזכיר

ב' פעמים את עצמו דודאי אשר לי צריך למכתב שפי' המיוחדת לי שזה סי' שימלך שאין הדיוט רוכב על סוס של מלך כפי' רש"י:

פרק נא

פסקה ו

מתוך ההפכה ר' שמואל בר"נ אמר שהיה שרוי בהן רבנן אמרי שהיה מלוה להם בריבית. פי' דקשה להו יתורא דקרא דל"ל למכתב אשר ישב בהן לוט לכך מתרץ רשב"נ דהכי פירושו דקרא מתוך ההפכה שהפך דהיינו שנהפכו כ"א לפי שהיו יושבות על צור א' כדלעיל הוה כאילו ישב בכולן דמ"מ לא היה ניצול ורבנן מתרצים לפי שהיה מלוה וכו' כדאי' במ"כ וי"ל דנרמז בס"ת את הערים אשר ישב ס"ת מרבית:

פסקה ח

ויהי ממחרת וגו' מניין היה להם יין. דבלילה ראשונה היה יודע שיש לתרץ שזימן הקב"ה יין כדי להוליד זרע שבא ממ"א זה משיח וכדאי. בנמ' לפי דרכם להוציא ב' אומות כדאיתא קודם לזה משא"כ עתה שנתעברה כבר ממואב שיצר ממנו משיח קשה וכי עביד נס בחנם ועיין בס' כוונת האר"י הובא פ' לך לך וז"ל מרות יצא דוד וכל שורש המלוכה עד משיח משא"כ בנעמי כו' ע"ש:

פרק נג

פסקה ו

ותהר ותלד שרה לאברהם בן וגו' מלמד שלא גנבה זרע ממקום אחר. נ"ל דהל"ל ותהר שרה ותלד בן אלא בא להורות דותהר ותלד מכח שהרתה לאברהם בן ושלא נכנס זרע ממ"א היינו מאבימלך כדלקמן בר' יודן שילדה לתשעה שלמים והזרע נקלט ליום ג' ואברהם בא עליה יום אחד אחר שיצאה מבית אבימלך וא"כ ילדה לאחר שעברו ימים כמנין זר"ע וא"כ אין מקום לטעות ובזה מתורץ קושית יפ"ת:

פסקה ז

ניתן דורייה בעולם חפישית. פי' כמו שמסיים לקמן דנלמד ג"ש מוהנחה למדינות עשה משנולד יצחק התחיל לחשבון ת' שנה של השיעבוד ועבדום ועי"ז עושה חירות והנחה כפי' מ"כ והדר דרש יצחק:

פסקה ט

קומתו של א"א יבשה היתה ונעשה מלילות. פי' שהיתה כקמה שאין דשין אותה ועתה נעשית כמלילות שדש וזורה וכדאי' לעיל טוחן ואינו פולט ועיין לקמן סדר ויצא פרשה ס"ו פסוק ויתן לך אמר איוב היו הכל קוצרים יבשות ואני קוצר מלילות:

והיו מטרוניות באות ומניקות את בניהם כו'. י"ל דדקדק מדל"ק הניקה שרה בנים אלא בא לרמז בניה של שרות וא"ת ומאי נ"מ אם היו של שרות או של הדיוטות הלא היה רק להראות שאין זה אכופי אלא בא להורות שאף שהיו מטרוניות אמר בל' תמיה שזכינו למה שאין אנו כדאי וי"מ כתב שביקשה להניק וכו' וז"א דמפרש במדרש באות ומניקות דכיון שבאו ונתנו בניהם לינק רק שאמרו שזכו לדבר גדול מה שאינה כדאי וש"ת איזה טובה בא להם ממה שהניקה שרה בניהם לכך רבנן אמרו שמי שבא לש"ש לראות הנס של שרה נעשה אותו תינוק שינק ממנה ירא שמים ור' אחא אמר אף שלא באו לש"ש רק שלא היה מאמין וסבר שלקחו אסופי אעפ"כ זכו לממשלה בעוה"ז לפי שינק מהצדקת רק שקשה והיכי רמיזי ובמאי קמפלגי:

פסקה י

ויגמל רבי הושעיא אמר נגמל מיצה"ר רבנן אמרי נגמל מחלבו. דקשה וכי לא נגמל עד שגדול היה גם למה קראו ילד כיון שכבר גדול לכ"א מיצה"ר אף כי קטן היה ניכר במעללו ורבנן אמרי נגמל מחלבו דבשעה שנגמל היה גדול שלא כדרך הארץ ועיין סדר שמות פרשה א':

פסקה יג

וותרנים היו פי' לכך הוצרך לכתוב שלא נתן לה רק לחם וחמת מים ולא כסף וזהב כדרך ביתו לפי שיצא לתרבות רעה כדפירש"י להגיד שבחו של אברהם דאל"כ למה נכתב מה שנתן לה:

פסקה טו

ויהי רובה קשת רבה וקשיותו עמו נ"א רבה וקשיותו אמו. פי' קמץ תחת הרי"ש כל מה שהיה רבה גדול והולך היה קשיותו גדי עמו ובתרגום ויגדל ורבה ולנ"א מפרש רבה מלשון מרבייתו פי' ע"י שגדלתו אמו וס"ל שחזרה לגלוליה וכו' לכך גם הוא נעשה קשה עורף ויצא לתרבות רעה:

אמר לו ישמעאל אני חביב ממך וכו' אמר הקב"ה הרי השעה מיד כו'. פי' הגיע העת שאני צריך להראות צדקות האב והבן שלא יאמר ישמעאל שהיה גדול מיצחק וכצ"ל

לעיל שלא יאמרו וכו' ואל"כ לא היה הקדוש ברוך הוא מצערן חנם לנסותן ודלא כפי' מ"כ שהקב"ה ידע שאברהם יעמוד בנסיון וביצחק היה מסופק זה קשה לאמרו:

פרק נה

פסקה ז

הוי השניה חביבה כיון שהוליך למקום חשוב כזה. כדמפרש ואזיל למה נקרא מוריה:

פרק נו

פסקה יא

לאחד ששמר את אגינו שבולת הנהר והקפיץ בנו עמו נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל ששוור פי' קפץ את שבולת הנהר כדאיתא בגמרא דערכין פ"ו ע"א בימה של טבריה שיש לה אוגני' והקפיץ פי' והציל גם בנו עמו בקפיצה אחת:

פרק נז

פסקה ג

מה זו בני גבירה שמונה וכו'. המ"כ צלל במים אדירים בחנם שזה קאי אבני יעקב אשבטים שבאו מאברהם שבני הגבירה היו שמונה וארבע בני השפחות ועיין ברש"י סוף הסדרא:

פרק נט

פסקה ז

עיקר ביתו של מלך וכו'. עיין מ"כ וי"מ פירושם ול"נ דה"פ דכתיב בשמואל ב' סימן ו' גבי דוד המלך ויברך את העם וגו' וישב דוד לברך את ביתו ותצא מיכל וגו' ולמיכל לא היה ולד עד יום מותה ופי' הפ' כך הוא דדוד שב לברך את ביתו ולמיכל שנא היתה בכלל ברכה ונגזר עליה שלא יהיה לה ולד וזהו פי' המדרש שהרי עיקר ביתו של מלך היינו מיכל שנקראת עגל שהיתה חביבה עליו מכל הנשים ולא נאמר בה ברכה אפילו במקום שבירך את ביתו מכ"ש שלא נדרש כאן הברכה על הנקבה. ועיין לעיל פרשת בראשית כתבתי פי' אחר יותר קרוב לאמת ע"ש ד"ה ולמה לא באל"ף:

פסקה ח

לפי שנתנה להם בצער לפיכך וכו' ואין נשבעין אלא בה. פי' לאבות שגם יעקב השביע ליוסף במילה ולכך סיים בל' שלילה ואין נשבעין אלא בה לומר טעם שלכך גם יעקב לא נשבע אלא בה:

פסקה ט

אולי לא תאבה ואתן לו את בתי. זה נלמד מדכתיב אח"כ כשספר הדברים לפניהם אלי חסר כדפירש רש"י בחומש ומה שלא נרמז באמת כאן י"ל לפי שהשיב לו אברהם אתה ארור כו' ואח"כ כשסיפר הדברים כבר יצא מכלל ארור כשאמר לו בא ברוך ה' כדאיתא שם במדרש עיין שם לכך רמזו שם שאמר השתא ודאי אלי תשוב שנדחה תשובת אדוני ובזה מתורץ מה שהביא רש"י תשובת אברהם בלא צורך דהרי בא רק לתרץ למה תיבת אלי חסר אלא לתרץ זה מה שלא חסר תיבת אלי לעיל:

פרק ס

פסקה ו

אבן יקרה היה בו כו'. עיין מתנות כהונה ורש"י בחומש פי' רמז נשקלים בקע לגלגולת ונראה שהי"ל הגירסא במדרש כפת"י ולפ"ד י"ל דבא לרמוז אף בעתידים בני' לחטא ולעבור על י' דברות יתכפרו בעדם כדאיתא בירושלמי ולכך הקדים ונתן לה הנזם קודם הצמידים להקדים רפואה למכה:

פסקה י

מהר המוריה יצא וכו' ורבנן אמרי ותהי אשה לבן אדוניך. פי' ע"פ מה דאיתא בזוהר טעם שלא השיא אשה ליצחק קודם העקידה לפי שהיה לו נשמה מסיטרא דנוקבא כדכתיב ולשרה בן ובשעת העקידה פרחה נשמה זו וניתן לו נשמה סיטרא דדכורא ומר א"ח ומר א"ח ולא פליגי דר"י סבר מהר המוריה כנ"ל ולכ"א לבן אדוניך וזה פי' המסורה ב' דסמיכין אברהם אברהם וגו' אלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם וגו' מכח ויקרא מלאך בשעת העקידה וניתן לו נשמה אחרת לכך אלה תולדות יצחק בן אברהם שהיה לו תולדות לפי שאז אברהם הוליד יצחק:

פסקה יג

ולא היו מפרינים וכו'. נלמד מדפרט דשלח מניקתה ואליעזר ואנשיו דל"ל למפרט כזה אלא בא להורות שאין בכלל אלא מה שבפרט אלא כפי' מ"כ בשם ערוך ולא בלב למד

מדכתיב ויברכו ויאמרו לה דויאמרו לה מיותר אלא בא להורות שלא ברכו ממש בלב אלא רק מן השפה ולחוץ:

פסקה יד

שכן דרך הגמלים גדלים במזרח ורב"א וכו'. פירוש שקשה הגמלים ה"א מיותרת כמו שדקדק רש"י גבי וירכיבם על החמור לכן מתרץ ופירש שגדלים שם וה"א מורה על הידוע דאל"כ אין דרך אשה לרכוב על גמלים כדכתיב וירכיבם על החמור וגו' ורב"א דבא להורות ע"ד אחר הידוע:

פסקה טו

ראתה אותו הדור כו' כד"א הנה וגו'. פירש בי"מ לפי שהיה יפ"ת כמו יוסף לכך היתה שאלה הלזה ע"ז רמזה המסרה מי האיש הלזה הנה בעל החלומות הלזה:

הלזה אלון זה. דייק מדכתיב הוא אדני דמלת הוא מיותר אלא ע"כ שהיתה אומרת שהוא אחר:

פרק סא

פסקה א

ששת לו הקב"ה בארץ ישראל. עיין בידי משה ול"נ מה היה לו שקצץ הנטיעות דשתול נטיעה והוא תיבה אחת:

פסקה ד

עיקר שניו של איוב וכו'. אע"ג דכתיב ויוסף ה' וגו' למשנה זה היה דרך שכר רק כפל כדמפרש קרא צאן י"ד אלף וגו' משא"כ שניו ניתוסף ב' חלקים כי כבר חי ע' שנים וניתן לו עוד ק"מ שנה ס"ה ר"י שנה וצאן היה לו ז' אלף וניתן לו עוד ז' אלף ולא יותר:

פסקה ו

ויתן אברהם וגו' רבי יהודה אומר בכורה עיין מ"כ פ' וזאת הברכה:

פרק סב

פסקה א

שהחולי ממרק. פי' חולי מעים ממרק ומנקה הבני מעים וכמ"ש גבי ז' דפרישה דמשה כדי למרק אכילה שבמעיו ולפי פי' המ"כ קשה למה דוקא חולי מעיים כל היסורין ממרקין עונות.

כד דמך כו' כתב מ"כ ומיתת הצדיקים כו'. עיין מ"ש סדר תולדות פרשה ס"ה:

אמר רבי תנחומא והלא וכו' והכא א"א שמה קבר וגו' כו' דהל"ל שרה ואברהם כיון שהיא נקברה קודם ובחנם נדחקו המ"כ וי"מ:

פרק סג

פסקה ו

ותלך לדרוש את ה' וכי בתי כנסיות ובתי מדרשות היו וכו'. פירוש דכתיב את ה' דבא לרבות ת"ח דפי' לדרוש את ה' היינו שהלכה לבהכ"נ להתפלל ואת לרבות בא אך מאחר שלא היה ב"מ רק ב"מ של שם ועבר וע"כ לא הלכה אלא לב"ה ותירץ דאת בא להורות שמי שמקבל כו':

תומים חסר לפי שהיו שניהם צדיקים. פי' קרי תומים במלאפו"ם שהיו שניהם תמימים ובכל הספרים הגי' איפכא כ"ה ברש"י בחומש:

בזכות ולקחתם לכם ביום וכו'. י"ל ע"ד דאיתא במפרשים דאדה"ר בחטאו פגם בג' אלפין מאדנ"י נשאר די"ן ומאלהים להים ומאמת מת ואילן שאכל אדה"ר אתרוג היה וד' מינים נגד ד' אותיות השם ולכך נרמז במלת ראשון לרמז שיתקנו האלפי"ן אני נגלה ראשון שיתקן השם אדני ופורע וכו' שנאמר ויצא אדמוני שמורה על ש"ד כדלקמן זה יתוקן ויקראו אד"ם ובונה ב"ה ומביא משיח שאז בלע המות ואמ"ת מארץ תצמח ודייק מלת ראשון שיתקן חטא אדם הראשון:

א"ר יצחק אתון קריתון לחזירתכון שם וכו'. פי. שקראתם שמו עשו על שם עושה רצון אביו שבשמים כחזיר שפושט טלפיו ובאמת אף ששמו נאה מעשיו כעורים אף אני קורא וכו' ישראל ר"ל שררה לא יעקב יאמר שהוא ע"ש העקב כפירש"י שם:

פסקה י

ויהי עשו וגו' א"ר אבהו צדוני צד בבית וכו'. דכתיב יודע ציד ר"ל שודדים לומר שצד ושודד בבית ובשדה ומ"כ דרש לנטות מפשוט ולקמן איתא שגנב ונלמד משודדי לילה וזהו שדני שגונב דעת אביו בבית וגונב בשדה:

פסקה יב

ומן פטרונו. פי' מליץ היינו מזלו שהוא מאדים או השר שלו ס"ס שהוא אדום רומז למה"ד ולכך כשינקום הש"י ממנו לעתיד ילבוש כמוהו כ"י כמש"ה מדוע אדום ללבושיך:

פסקה יג

זבין לי חד יומא מדידך כו' בצלו של עשו. דאיתא בזוהר שמות והובא בזוהר פ' בראשית ובפ' ויצא וז"ל דישתעבדון בגלותא עד דיסתיימו אותו יומו של מעלות עשו שנאמר נתנני ה' וגו' כל היום דוה והיינו יומו של הקב"ה שהוא אלף שנים ולא יתיר אר"י אי יותר ישתעבדון לא ע"ש גזירת מלכא הוא אלא דלא בעיין למהדר כו' ע"ש ואיתא בגמרא דגיטין דף י"ז או בטולא דידך או בטולא דבר עשו ופירש"י שהם מכבדין אותנו וזש"ה זבין לי חד יומא מדידך היינו היום של מעלת עשו כנ"ל. אר"א מי שיודע לחשב יום הגלות ימצא שיום א' היינו אלף שנים ישבו בשלוה בצלו ש"ע היינו בגמרא כנ"ל בטולא דבר עשו משא"כ אחר אלף שנים שהיו בגליות מאחר דלא בעיין למיהדר כנ"ל אז גזירת רומייא קשים מפרסיים דיעקב לא קנה רק יום א' וא"צ לתירוץ הגמרא הא מקמי דאתו פרסיים כו' ודו"ק:

ויאמר השבעה לי וגו' מה ראה אבינו יעקב וכו'. ר"ל שבאמת לא נתן נפשו רק קנה שסבר שעשו מכר ברצון הטוב כדכתיב ויבז עשו את הבכורה ובאם יתחרט ויחזור מהמכירה יחזור משא"כ עתה שאמר יעקב השבעה לי א"כ ע"כ טעמו שאף אם יתחרט לא יוכל לחזור מחמת השבועה והרי עי"ז יארוב להמיתו כאשר באמת אמר את בכורתי לקח וגו' ואהרגה את יעקב אחי א"כ קשה למה נתן נפשו ועיין ביפ"ת:

פרק סד

פסקה ט

ואבימלך הלך אליו מגרר מלמד שנכנסו ליסטים לתוך ביתו וכו'. י"ל דנלמד בג"ש דכאן כתיב מדוע באתם אני וגו' וכן כתיב גבי יפתח בשופטים ואמר מדוע באתם אלי כאשר צר לכם כאשר גזלו אותם הפלישתים הגרנות:

ד"א מגרר וכו'. כד"א להתגרד בו דרש מרעהו כמו ריעי דאיוב:

פסקה י

ויבאו עבדי יצחק אין אנו יודעין אם מצאו. פי' אם מצאו מים חיים ע"ד וימצאו שם מים חיים וגבי באר הזאת כתיב ויכרו שם באר דקאי אבאר הזאת כפירוש הרמב"ן הרי שמצאו מים חיים:

פרק סה

פסקה ח
ר' יצחק אמר לא שאול הוא לה וכו'. פי' לפ"ד שדרשת איש שעיר שמתלכלך בעונות וחלק שלא נשאר שום עון א"כ מה שאלה ששאל יעקב לאמו הן עשו אחי איש שעיר וגו' הלא זה לטוב לו וכן מה היתה צריכה להשיב על שאלתו אלא שעיר וחלק כפשוטו אלא נלמד מונשא השעיר גם דרשה שלך:

פסקה טו
וילך ויקח ויבא אנוס וכפוף ובוכה. דרש וילך ויקח כולן מל' וי כמו וימלך אחז וי מלך:

פסקה טז
חד מנהון דמך. מכאן נסתר מה שפי' המ"כ בסדר חיי שרה פרשה ס"ב שלשון דמיך שייך בצדיקים דוקא שהוא רק כמו ישן עיין סדר מקץ פרשה צ"א במ"כ דמך מת ל' נקי כלפי גוף קודש:

פסקה יט
אם לקורבנך המציא לך וכו'. פירש דמלת לפני מיותר לכ"א ר' יוחנן דרומז על מה שהיו לפניו שהקרה לו איל וריש לקיש ס"ל לזיווגך כו' דכתיב הקרה לפני:

פסקה כא
הקול וכו' וידיה דמשלחין מיתי. פי' הידים מלובשים מעורות מופשטים מבהמות מתות ושפיר דרש עשו ר"ל צאן עשויות א"נ ידי עשו הרשע שבחייו קרוי מת ודייק מיתורא הקול קול והידים ידי וכן כל הדרשות דלקמן מדיוק זה:
ע"י שהונה מלך וכו'. עיין מ"ר סדר בהר פרשה ל"ג:

פסקה כב
א"ל את נושקני בקבורה וא"א וכו'. דייק דהל"ל ושקני ואמר לי למעט נשיקה אחרת דכתיב גבי יעקב שנשק לרחל ולא נקברה עמו ולכן בכה כדאיתא לעיל ויש לגרוס ואין אחר נושק בקבורה:

פרק סו

פסקה ו
אמרת לדין א"ל כ"כ מברכיך ברוך וגו'. הא דלא הביא מפ' זו הקודמת לפי פרושו י"ל לפי שגוי שברכו פגע בו קודם ואח"כ פגע בו שקללו לכך הביא זה הפסוק שמוקדם

בו ברכה וגם האומרו היה בלעם שהוא גוי. וע"ד שכל י"ל דפירושו שקללתן וברכתן לא ישובו ריקם שמי שמברך יהיה מבורך ולא שקאי אמי שיברך אותו משא"כ בבלעם שרצה לקללו אלא שהקב"ה היפך לברכה וא"כ היה כוונתו לומר מברכיך ארור ומקלליך ברוך ואי הפי' כנ"ל מה הועיל בקללתו כיון שידוע זה א"כ יהפכו שמי שירצה לברך וקללו ויהיה מבורך וכן איפכא אע"כ הפי' דקאי אמי שמברך את ישראל שיהיה מקולל דשוב לא יברך שום אדם לישראל והקב"ה היפך שאמר מברכיך ברוך היינו מי שמברך אותך ולכך שפיר מילתך אמורה:

פרק סז

פסקה ב

נכנס עמו גיהנם. הורה לו הש"י בזה שאברהם בירר לו מלכיות כמו שיעד לו הש"י כדלעיל ואם לא יברך את עשו ברכת כאשר תריד וגו' אזי ע"כ נשאר גיהנם וזהו ענין לרצון ע"כ:

פסקה ה

עשיתיהו עליך וכו' ואעפ"כ לא פיתך אפויה שהגיהנם נאפת אותה שכשעוסק בתורה אין להם לא גיהנם ולא מלכיות ואח"כ אמר לו כאשר תריד וגו' ומ"ש פתך היה אפויה כמו שתולה קללתו משא"כ הקב"ה אמר לו בפירוש הזה הצד ציד ולפי שלשון אפיה שייך בפת אמר פיתך:

פרק סח

פסקה ז

מבאר שבע ר"ה אמר מבארה של בכורה שלא יעמוד עלי עשו ויערער על הבכורה. היינו לפי שכתיב לעיל מיניה וילך עשו ויקח את מחלת וגו' לכך נתיירא יעקב שיחזור עשו ממכירת הבכורה דבל"ז בוודאי יבחר עשו שיעקב יהיה בכור כדי שיגיע על חלקו ב' חלקים משעבוד ת' שנה של מצרים שנתחייבו זרעו של אברהם מחמת שגרש את הגר משא"כ לאחר שלקח את מחלת דנקרא כך ע"ש שמחל לו הקב"ה על עונותיו כדאית' כה"ג בספר אהבת ציון ע"כ נתיירא שיחזור עשו ממכירת הבכורה לכך ויצא יעקב מבארה של בכורה:

פסקה י
ר' **פנחס** בשם ר' חנין אמר שמע קולן של מלאכי השרת אומרים בא השמש וכו'. לפי שעולים תרין היינו הם שליוו אותו בח"ל סיפרו בל' ארמי ואמרו כל א' אתא שמשה והיורדים הם של א"י אמרו כ"א בא השמש רק שהמדרש הזכיר ל' הפסוק ברישא וקצת מזה עיין בס' שמע שלמה:

פסקה יב
עולם ושליש כו'. היינו כמ"ד בפרק חלק ואע"פ דשית אלפי שני הוי עלמא ותרי חרוב והקב"ה יעשה לצדיקים כנפים כנשרים ואיתא במפרשים שיהיה להם אז עונג גדול וזהו שהראה לו עולם היינו שית אלפי ושליש היינו תרי אלפי שכולו שבת:

פרק ע

פסקה יב
ר' **תנחומא אמר** אף נשיקות של קריבות שנאמר וישק יעקב לרחל. קשה דלמא היא משום של פרקים וגם ממשה קשה איפכא דלמא של קריבות היה וה"ל להביא של פרקים מיעקב שהוא מוקדם בתורה ועיין במדרש רות בפסוק ותשאנה קולן ותבכינה:
למה בכה שראה שאינו נכנס עמה לקבורה. עיין מ"ש לעיל פרשה ס"ה:

פסקה טו
וללבן שתי בנות כב' קורות מפולשות וכו'. דקשה דלמה לו לומר בנות גם קשה הלא בלהה וזלפה היו גם כן בנותיו ולמה מיחס אותן באומרו שתי אלא שתי בנות לענין כב' קורות וכו' וכדמפרש ואזיל כל המעלות רק של בני שתי האמהות אלו ולא של שאר שבטים שיצאו מבלהה וזלפה:

פסקה טז
עיקר סימנים של רחל היתה וכו'. דיוקו דמלת היתה מיותר אלא בא להורות שעיקר סימנים בין לאה לרחל לא היתה רק נאה במראה וזולת זה מחובר למעלה ורחל היתה בהוויתה כמו לאה לכך לא הכירה בשינוי הצורות ודלא כמ"ד שהוצרכה לימסר סימניה ללאה:

פסקה יז
אמר רבי אבהו כי יסתר אין כתיב וכו'. דלשון נסתר הוא לשון רבים ומדברים בעדם ואיש מרעהו הוא לשון יחיד והיל"ל יסתר כמו אם יסתר איש במסתרים ומ"כ נטה מפשוטו:

פרק עג

פסקה יא

רבי שמעון בר יונה אמר עתה אקום כ"ז כו' כביכול אלא כשיגיע כו'. פירוש דפליג ואמר שפירושו לשון בתמיה וכי עתה אקום בשעה שהיא מוכפשת בעפר שגוזלים עניים ואינם נותנים צדקה לאביונים אלא כשיגיע אותו יום דכתיב התנערי מעפר שלא יהיה שוד עניים ולא אנקת אביונים ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה:

פרק עד

פסקה טו

אלו שלוחי ב"ו. דיוקו מדכתיב לעיל מיניה ויפגעו בו מלאכי אלהים א"כ הל"ל וישלח אותם או מהם ומדכתיב מלאכים בא להורות שאחרים שלח והיינו שלוחי ב"ו ורבנן אמרי דמדכתיב מלאכים ול"א סתם וישלח אל עשו אדרבה בא להורות דמלאכים ממש שלח והא דל"כ אותם לק"מ דבאמת מלאכים אחרים נזדמנו לו כמו בהגר ואליעזר ויוסף דעל כל דבור נזדמן מלאך כמו כן גבי יעקב ולכך הוצרך להביא ראיה מק"ו אע"ג דמפורש בקרא שפגעו בו מלאכי אלהים:

פרק עה

פסקה ד

על אחת כמה וכמה עם לבן וגו'. פי' כיון דרב חילו שגבר וכ"ש שיועיל לעשות א"כ למה איחר עד עתה וה"ל לשוב לביתו כיון שאינו מתירא מעשו ותירץ ויהי לי שור שעתה נולד לי יוסף שנקרא שור והוא שטנו:

פסקה ז

וד' מאות איש עמו כעמו כו'. דיוקו דהי"ל לקח עמו כמו דכתיב ואת עמו לקח עמו אלא שהיו משועבדים תחתיו אלא עמו כדומה לו שכ"א היה עשה וכו' ור"ל מפרש דבא להורות שלא היו עבדיו רק מצרים העומדים לגבות מכס וצ"ל דנרמז בתיבה וגם שהוא מיותר והוא ר"ת "ונטל "גרוני" "מצרים שעיקר שם המכס גרוני וה"א נוספת א"נ י"ל דא"ל אחי"ך א"ל עשו וגם ס"ת בגימט מוכס ולכך בא הרמז בס"ת לומר שאם לא יוכל להוסיף כו': להוסיף וכו':

פסקה יג

אם יבא עשו וגו' אם יבא רשע זה וכו' ס"ת שאתה עתיד וכו' מי יקרא כו'. פי' אף שאמר יעקב והיה המחנה הנשאר לפליטה שהיה בטוח שלא יאבדו כולם כדלעיל לז"א אם ה' לא ישמר שלא יכה אם על בנים ועשה כביכול התורה פלסתר א"כ אותן הנשארים לא ירצו לקרות בתורה מאחר שהקב"ה בעצמו אינה מקיימה:

פרק עו

פסקה ד

אלהי אבי אברהם הא לעשו לא. המ"כ עשה עצמו כאלו לא ידע פירוש המלות דהקושיא כפשוטו על יעקב שהזכיר זכות אבותיו אברהם ויצחק שיגינו להצילו מיד עשו והלא אח עשו ליעקב ואבותיו של יעקב הם אבותיו של עשו ג"כ ותירוץ דהבוחר בדרכיהם וכו' כמו דאיתא ג"כ לענין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין וכו' וה"ה לענין זכות שהבוחר במעשיהם אני מתקיים עליו בזכות אבותיו אף שהוא מזכות עצמו ולכך מסיים המדרש בשם רב הונא מי היה קרוב לדוד וכו' לראיה שזכות אבות אינו מועיל רק לצדיק האוחז מעשיהם וק"ל ואפשר שזהו שסיים קטונתי רא"א איני כדאי רבי לוי אמר כדאי אני אבל קטונתי דבא לתרץ מה שתלה בזכות אבותיו ולא בזכות עצמו דהרי הוא הבוחר בדרכיהם:

פסקה ז

ולמה נותן הגמלים באמצע וכו'. הפי' כפשוטו שהרי מתחיל במספר המרובה עזים למאתים וגו' ובאמצע אומר גמלים שלשים ואחר כך פרות ארבעים וכי כך הוא סדר חשבון ממ"נ לא דק וגם פי' רש"י בחומש מתרץ קושיא הנ"ל דלפי פירושו היו גמלים שלשים ובניהם שלשים ס"ה ששים ונכתב בסדר נכון רק לפי המדרש דדרש בניהם הזכרים דהיינו שכל הגמלים לא היו רק שלשים קשה כנ"ל ומתרץ שבא לרמז שיראה בעינו כאילו עלה למעלה לדונו ונתמלא רחמים וירד למטה לכך הזכיר מספר המועט אחר מספר המרובה שאין ברור וכן זה מספר פחות משלשים דאתונות ועירים גם כן שלשים ועיין לקמן פרשה ע"ח ד"א למה שבע וגו' הוי רואה וכו' ודו"ק:

פסקה ט

ודינה היכן היתה. דא"ל דחסר א' מהשבטים לא ידענו מי הוא ולא בא לסתום אלא לפרש גם אין טעם למה הטמינו אע"כ דינה היתה דיש למצוא טוב טעם למה הטמינה:

פרק עח

פסקה ז
כל אינש ואינש דכוותא יקום ליה. פירוש דכוותא בלשון תרגום ועיין במ"כ:

פסקה ט
ומה ת"ל ויבכו. פירוש למ"ד דנשקו בכל לבו לא ק"מ דכן דרך נשיקה של קריבות כמו וישק יעקב לרחל וגו' וכן יוסף ואביו והשבטים ואף שגם שם הדרשה תדרש מכל מקום אין מקרא יוצא מידי פשוטו משא"כ לר"י שלא בא לנשקו אם כן למה בכה:

פסקה יא
כתיב ברכת ה' היא תעשיר ואץ וכו'. בא לפרש הפסוק דאמר רב ברכות ואץ להעשיר וגו' היאך הוא דבר והיפוכו והכי הי"ל איש אמונות יעשיר לכ"פ רב ברכות היינו עשירים כדכתיב ברכת ה' תעשיר וקאי איעקב דכתיב וירא אלהים ויברך אותו. ולי נראה שבחנם נתקשו המפרשים:

פסקה יב
למה וישנאו אותו שיקרע הים. דע"י שהוציא דיבה שחשודים על העריות לכך נכשל באדונתו ולא רצה וינס ויצא החוצה ולכך הים ראה וינס א"נ י"ל דה"פ דלפי עיקר שנאתם היה על שסיפר החלים והנה השמש וגו' שרומז על אביו יאמו וי"א אחיו וכאשר באמת נער בו אביו ואמר הבא נבא וגו' ולפי מה דאיתא לקמן פרשה צ"ז אמר יהושע לאו זבינא דאבא את דכתיב והנה השמש וגו' אם כן לפ"ז החלום כפשוטא דצבא כל מעלה השתחוו לו ובחנם שנאוהו ולפ"ז האדם גדול מבריאת ש"ו וכל צבא רב שנבראו קודם האדם ונסתר טענת הים אני נבראתי תחלה דק"ו הוא מצבא מעלה שהשתחוו לאדם ואין צריך לזכות של וינס ויצא החוצה וזהו פי' המדרש למה וישנאו אותו על החלום דלמא הפי' כפשוטא כנ"ל לכ"א בשביל שיקרע הוא הים בזכותו וזולת זה לא רצה הים ליקרע מטעם אני גדול ולא קל וחומר כנ"ל משום שהחלום קאי אאב ואם ואחיו לכך וישנאו אותו:

פרק פד

פסקה י

מאן דקאים ליה משתיקותא דאימי'. פי' דעל ידי ששתקה ובא על לאה ונעשה ראובן בכור ונתיירא שיתלו הסרחון בו כדאיחא במדרש לכן הצילו מידם מלשון אלם כדלעיל שעשתה עצמה כאלם ושתקה:

פסקה יב

א"ר חייא רבה וכו' ואביו שמר את הדבר. דק"ל הא כתיב ויגער בו אביו והיאך שמר את הדבר אלא ואביו קאי אאביו שבשמים שאמר לו שמור הדבר ולא ס"ל כפי' רש"י שנתכוין להוציא מלב בניו:

פרק פו

פסקה ב

ויהי ה' את יוסף הא עם שאר וכו' ר' ברכיה אמר גבר קפוז וכו'. נראה דבא לתרץ קרא דויהי בבית אדוניו המצרי ללא צורך ומתרץ ר' יודן דלכך הוצרך שיהיה ה' עמו היינו לשמרו לפי שהיה לבדו בבית אדוניו ולא ברשות אביו כמו שאר שבטים ור' ברכיה פירש בע"א לכ"כ רב"א ב"ל פלוגתא וכו' וה"פ לכי שהיה איש מצליח היינו גבר קפוז זריז ומהיר במלאכת שמים לכך היה ה' עמו ע"ד הבא לטהר וכו' א"ל דויהי איש מצליח פירושו כפשוטו דמה לי בהצלחתו כיון שהוא עדיין עבד מושל מדינה אף שקפץ עליה עדיין אין שלו מה שעליה כיון שלא משקיל ניבי' וזהו כל אותה דובה קפוץ מאת רב במדבר לאדוניו הרי את רב לדין ומה לי בהצלחתו אתמהא א"כ שמתמיה שהיה זריז במצוה וה' עמו ואעפ"כ ויהי בבית וגו' שאת רב מדין והוא עבדך ואפשר שהיו קורין ליוסף עבד מדין לפי שהיו ממדינים:

פרק פט

פסקה ב

שהיה רואה עצמות וכו'. בין שותה חמין לשותה צונן דזה תלוי בטרחא ויש לו מותר בבריאתו ודבר שפתים וגו' היינו שתלוי בדיבור שמצוה ליתן יין לשתותו בלא טרחא אך למחסור שחסר יביאהו שיין ביוקר לכך דרש המדרש בכל עצב וגו' שותה חמין ודבר שפתים וגו' מביא מעשה דמלקט עצמות:

פסקה ד

וכל הבריות אינן חולמים וכו' דהיל"ל חלם לשון עבר ואמר חולם לשון הוה לומר דתמיד כן הוה דחלום של מלך דשם פרעה מושל למלך כנודע ובדרך אחר י"ל המדרש דדקדק וכתב באיזה לילה היה החלום דהיינו בר"ה וקשה הלא כל הבריות חולמים אף בשאר לילות ותי' דחלום של מלך הוא של עולם כולו לכך חלם בר"ה שאז כל העולם נדונים אפרנסה כדאיתא פ"ג דברכות מעשה בשתי רוחות שמספרות ולע"ד זה פי' הפסוק ויהי מקץ שנתים ימים קשה דתיבות ימים מיותר גם מה כפי' רש"י כתרגומו מסוף קשה ההבנה וכי איזה פי' אחר יש על מקץ שבא רש"י לדחותו ומביא סיוע מתרגום גם למה לא פירש"י כמה פעמים דכתיב בתורה תיבות מקץ קודם לזה ונראה דהפסוק קאי אדלעיל אסיפור חלום של שר המשקים ושם נאמר בעוד שלשת ימים ישא פרעה וגו' כלומר קודם כלות ג' ימים דהיינו ביום הג' שהוא ר"ה דלכך פתר יוסף הג' ימים לפי שהוא ג' ימים קודם ר"ה כדאיתא בספר צפנח פענח קאמר ויהי מקץ שנתים ימים היינו ב' שנים וב' ימים דבר"ה יצא יוסף מבית האסורים ותיבת מקץ יש לפרש בתוך קץ קודם הסוף מדלא כתיב בקץ לכך לא פירש"י בשום מקום על מקץ ע"כ די"ל באמת כנ"ל משא"כ כאן דע"כ אחר כלומר הב' ימים בלילה שלאחריו חלם לפרעה א"כ ע"כ אף דכתיב מקץ במ"ם פירושו כתרגומו מסוף:

פרק צא

פסקה ג

בי"מ ד"ה ר"י אומר י"ד היו השיג על המ"כ חנם שסיום המדרש מוכח כפי' המ"כ שהיה רעב בימי יחזקאל מ' שנה לתשלום מ"ב שנה של חלום פרעה:

אם מהלכים אנו מסוף העולם ועד סופו אין אנו מוצאים כזה. דיוקו מדכתיב הנמצא דשייך בדבר שמבקשים למצוא כדכתיב בקשתיו ולא מצאתיו הל"ל היש אלא פי' אם נלך ונבקשנו אין אנו מוצאין כזה.

צפונה אחת. י"ל דבא לפרש פי' צפנת פענח שמגלה צפונות וסמיכות ויתן לו את אסנת דא"ל שייכות לכאן וגם למה חזר ואמר ויצא יוסף על ארץ מצרים שכבר כתיב ונתון אותו על א"מ לכ"פ צפונה א' פי' שעתה נתקיים חלום של יוסף רק דבר אחד היה צפון וטמון שקשה והלא אמו כבר מתה ולא ידע יעקב שהדברים מגיעים לבלהה שגדלתו וזהו לגלות שאת בנה פי' בנה של בלהה ולכ"כ ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע וכי בתו היתה והלא היא בת דינה שילדה לשכם אלא לפי שגידלה קרוי בתו וכדאיתא בתו' ה"ה

כאן נרמז על בלהה לפי שגדלתו ובזכותו שהגביה עצמו להצניע את אמו הא מיאת לכך זכה לכל זה שויצא יוסף שליט ונעשה גבוה:

ותעש הארץ וגו' רבי יוחנן אמר מן קמצא לריחיא ורבנן אמרי דקמצתא ודלא קמצתא וכו' י"ל דה"פ דת"ק סובר פי' ותעש הארץ תבואה הרבה שמקומץ מלא קומצו אחר שנזרעו עשתה כ"כ הרבה לישא לרחים לטחנן ולרבנן קשה לפ"ז מהו ותעש הארץ לקמצים אלא דקמצתא וכו' אף שלא זרעו קומץ היה כ"כ שובע שגדלה תבואה ונעשית הארץ בריה חדשה ופירוש המפרשים קשה להבין בפרט פי' האב"א אין מקומו כאן:

כפאן למולו. עיין במ"כ בפ' צ"א מבואר דנלמד מיתורא דלכם וכ"כ שם הוא בעצמו:

בעי קומי ר' יוסף כשם שעושין אותו סניף וכו' לא כל שכן להלן וכו'. עיין שם במתנת כהונה וידי משה דחקו עצמם לפרש כוונת המדרש דר"י בעי אם קטן מצטרף לג' כמו שמצטרף לי' והשיב פשיטא מצטרף דלכ"ש הוא דמה במקוה הזכרת השם מצטרף כ"ש שלא במקום הזכרת השם וכמו שפסקינן באחד שהלך קוראים לו ומזמנים עליו אבל עשרה עד שישב עמהם כיון שצריך להזכיר השם ואף דכל הל' הוא שלא כהלכתא מ"מ הם פסקו כך שלא כגמרא שלנו דהרי קי"ל דאף לעשרה א"ע אותו סניף וסיום המדרש מבואר כדברי א"ל הדא אמרה עושי' וכו' לבה"מ וק"ל ובפרט גירסא חדא הוא נוח טפי:

פסקה ז

א"ל בכמה מכרתן אותו בה' סלעים. נקט שהשיבו ה' סלעים ובקרא מפורש עשרים כרף דנלמד מדכתיב האחד איננו דה' מיותרת אף דה' סלעים הוא סך כ' כסף מ"מ נקט בלישנא שלא כלשון הכתוב:

פסקה ט

מלמד שחשדן אביהם. פי' מדאמר יוסף איננו ושמעון משמע דדימה אותן וגם מדאמר שמעון איננו והלא הם אמרו שהניחו במצרים וכשיביאו את בנימין יצא חפשי ולמה אמר שאיננו אלא שחשדן וכאלה דרש המ"כ ונ"ל דיש לגרוס זה אחר ויאמר אליהם וגו':

פרק צב

פסקה ה

וישא משאות מאת פניו וגו' נתן לו יוסף. מ"ש לבנימין חמש ידות להורות שהוא אחיו גם מאמו ויש לו ה' חלקים עמו יותר משאר אחיו ע"פ הגמרא דנדה דג' שותפים יש באדם והאב נותן ה' דברים והאם ה' דברים ע"ש:

פסקה ט

אמרין לו השלום דכוליה נשפה. י"ל לשון נשף וערב דגבי שלום כתיב יאר ה' וישם לך שלום וכן מצינו בגמרא נר שבת קודם מפני שלום בית וההפוך הוא נשף וחושך א"נ פירושו לשון קפיצה כמו נשף יממא וכו' במסכת ברכות ודייק מדהוי ליה למיכתב לאביכם וכתיב אל אביכם כמו אל בפת"ח כלומר שלאביו אין שלום כיון שבנימין במאסר נקפץ:

פרק צג

פסקה א

לשון ובהבאת שלום היטב אשר דיבר ידי משה להקשות ולתרץ ונ"ל דבא להורות כמ"ד מצוה לבצוע ולא כמ"ד אסור בגמרא דסנהדרין עיין שם רק אהרן היה רודף שלום ואפשר לפי שלא היה דיין וע"ש ועיין ביפ"מ:

פסקה ז

בשעה שתפס יוסף וכו' את תפוש ושלום בבית אבא. פירוש בתמיה הוא אמר ואתם עלו לשלום אל אביכם וכי יהיה שלום בבית אבינו כיון שאת תפוס ומ"כ דחק עצמו לפרש שלא כהוגן וגם גירסת הילקוט א"א לפרש בע"א ועיין מה שכתבתי לעיל:

פרק צד

פסקה ה

עד שעמדתי עם וכו' ואמר לי. כאן סיום דבריו מה שלא הבין פי' הפסוק עד שפירש לו רב יהודה ב"א של בן הקפר ועכשיו מפרש מה שקשה וזהו הרב והתלמיד וכו' ואחר כך שואלים בשלום הרב פירש"י דודאי שואלים בשלום הרב קודם וא"כ היל"ל לאביו אברהם א"ר הונא פי' שמפרש ר"ה מ"ש ריב"ל חזרתי ע"כ בעלי האגדה היינו ששאל לר"י ור"ל ולב"ק וריב"פ וכ"א תירץ לו לפי דרכו ודבריהם לא נכנסו באזני וכן רבי יודן ור"ב שר"ב אמר לו תרתי עד שפירש לו ריב"פ בשם רבנן האמת דהיינו שרואים עפרו וכו' לכך מזכיר תירוץ זה בשם סתם רבנן דזה עיקר ולכך סיים בפי' לכך הזכיר את יצחק מה שלא אמר בכל התירוצים הקודמים לומר דבזה נתקררה דעתו שמתורץ היטב מה שהזכיר יצחק ועיין במ"כ:

פרק צו

פסקה ה
מה הקב"ה וכו' בורא עולמות. שי"ב שבטים הוא נגד י"ב מזלות וכו' כנודע ועיין מ"כ:

פרק צח

פסקה ד
כפחזים שנשתברו שוקיהן במים. פי' כנמהרים לרוץ במים ולא נזהר מהמכשול עצים ואבנים שבתוך המים כאינה נראים ועי"כ נשתברו שוקיהן ועיין מ"כ:

פסקה ח
זה מכיר שבא חצרון אל בת מכיר וכתיב מני מכיר ירדו מחוקקים. עיין במסכת יבמות דס"ב שבא ונתחבט כו' דכשהוליד יאיר נתנו לו כ"ב ערים ליתנו לו אשה מבנותיו עיין ד"ה א' ב' וברש"י שם בפסיקתא ובחנם נתקשה המ"כ:

פסקה יג
ומפטפט כו'. מלשון פטפט ביצרו שפי' רש"י נלחם וה"פ וכמי שנלחם צמא והלא היה יכול לילך למקוה מים לשתות ותירץ ר' חוניא ור"ע שהיה כל כך עיף וחלש שלא היה יכול לפשוט ידו ומכ"ש שלא היה יכול לילך למקום אחר ועיין מ"כ:

פסקה טז
ואנפיקטן. נ"ל שצריך להיות ואנפקינון והוא שמן זית ודרש שמנה מלשון ושמן ולכך היו בנותיו יפות שהזקינה כבתולה שאנפקינון משיר השער ומעדן הבשר עי' פרשת ברכה ע"פ ברוך מבנים אשר:

פרק צט

פסקה י
משה ע"י שלא היו לו בוכים וכו'. פי' דמקשה למה כתיב ביעקב בכיתו בכינוי ובמשה כתיב בכי אבל ולא כתיב בכיתו ומתרץ לפי שלא היו לו בוכים שלא ידעו את קבורתו ולא היו אצלו בשעת מיתתו לכן כתיב בכי אבל מכה שבכו לאבלו ולא לפניו משא"כ ביעקב שבכו אצלו ולפני מטתו כתיב בכיתו ודברי מ"כ דחוקים שפי' בוכים דוקא אבנים ואף לפ"ד קשה הלא הי"ל גרשון ואליעזר. עוד י"ל דדייק מדכתיב ויתמו והי"ל בפת"ח אלא דקאי אק"ש שהסכימו לבכות ועדיין לא היו בוכים לכ"כ ויתמו שפי' לשון תמימות

עיין בע"מ מח"ד ח"ב פי"ג ובפי' יד ה' שכן מפורש שם ולכך כתיב ימי אבל משה היינו ער"ש ולא ימי אבלו ממש שעדיין היה חי וראשון עיקר: